

वित्तीय वर्ष २०१९-२० च्या वित्तीय
विवरणपत्रातील प्रदेशनिहाय
संवितरणाकरिता विदर्भ, मराठवाडा
आणि उर्वरित महाराष्ट्र यासाठी
विकास मंडळे आदेश, २०११ मधील
नियम ७ अन्वये महाराष्ट्राचे
राज्यपाल यांनी दिलेले निदेश

प्रास्ताविक

१. भारताच्या संविधानाच्या अनुच्छेद ३७१(२) अन्वये भारताच्या राष्ट्रपतींनी केलेल्या “महाराष्ट्र राज्य (विदर्भ, मराठवाडा व उर्वरित महाराष्ट्र यांसाठी राज्यपालांची विशेष जबाबदारी) आदेश, १९९४” याद्वारे विदर्भ, मराठवाडा व उर्वरित महाराष्ट्र यासाठी विकास मंडळांच्या क्षेत्रांच्या संबंधात संविधानाच्या अनुच्छेद ३७१ चा खंड (२) उपखंड (ख) आणि (ग) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या बाबींसाठी, महाराष्ट्राच्या राज्यपालांवर विशेष जबाबदारी सोपविली आहे. दिनांक ०५ सप्टेंबर, २०११ रोजी महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांनी “विदर्भ, मराठवाडा आणि उर्वरित महाराष्ट्र यासाठी विकास मंडळे आदेश, २०११” (यात यापुढे ज्याचा उल्लेख “आदेश” असा करण्यात आला आहे) निर्गमित केला व त्याद्वारे उक्त तीन प्रदेशांसाठी स्वतंत्र विकास मंडळे गठित केली.
२. उक्त आदेशाच्या नियम ७ अनुसार, एकूण राज्याच्या म्हणून असलेल्या गरजांचा विचार करून विकास मंडळांच्या क्षेत्रांवरील विकास खर्चासाठी निधींचे समन्यायतेने नियतवाटप होत असल्याची खात्री करून घेणे, ही महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांची विशेष जबाबदारी आहे.

३. उक्त आदेशाच्या नियम ८ अनुसार, राज्यपाल यांनी केलेले निधींचे किंवा नियतव्ययांचे वाटप, राज्य विधानमंडळापुढे ठेवावयाच्या वार्षिक वित्तीय विवरणपत्रात (पुरवणी अर्थसंकल्पासह) दर्शविण्यात येईल आणि उपरोक्तप्रमाणे नियतव्ययांच्या संबंधातील विकास कार्ये, राज्य शासन पार पाडील किंवा पार पाडावयास लावील आणि असे नियतवाटप केलेले निधी हे एका मंडळाकडून दुसऱ्या मंडळाच्या कार्यक्षेत्राकडे न-वळवता येण्याजोगे असतील. आणखी, नियम ८ नुसार राज्य शासन, सर्व क्षेत्रांकरिताच्या विकास खर्चासाठी प्रदेशनिहाय व प्रवर्गनिहाय नियतव्यय व खर्च यांचे विवरणपत्र देखील तयार करील. या विवरणपत्रामध्ये मागील वित्तीय वर्षासाठीच्या प्रत्यक्ष संवितरित रकमा व सुधारित खर्च यांचा तसेच, मागील वित्तीय वर्षाच्या अगोदरच्या वर्षासाठीच्या प्रत्यक्ष संवितरित रकमा व प्रत्यक्ष खर्च यांचा तपशिल दिलेला असेल.
४. एकूण राज्याच्या म्हणून असलेल्या गरजांचा विचार करून, उक्त आदेशाच्या नियम १० नुसार प्रत्येक विकास मंडळाच्या कार्यक्षेत्रासाठी तंत्रशिक्षण व व्यावसायिक प्रशिक्षण यासाठी पुरेशा सोयी उपलब्ध करून देण्यासाठी आणि राज्य शासनाच्या नियंत्रणाखालील सेवांमध्ये नोकरीच्या पुरेशा संधी उपलब्ध करून देण्यासाठी समन्यायी व्यवस्था केली जाईल याची राज्यपाल खातरजमा करतील.

योजनांतर्गत व योजनेतर खर्चाचे पुनर्वर्गीकरण

५. आर्थिक वर्ष २०१७-१८ आणि आर्थिक वर्ष २०१८-१९ साठीचे निदेश देतांना दिनांक २७ जानेवारी, २०१७ च्या शासन निर्णयाद्वारे करण्यात आलेले अर्थसंकल्पीय खर्च “(अ) अनिवार्य खर्च” “(ब) कार्यक्रमांवरील खर्च” असे पुनर्वर्गीकरण विचारात घेण्यात आले. त्यानुसार, आर्थिक वर्ष २०१९-२० साठीच्या निदेशांसाठी देखील पुनर्वर्गीकृत

अर्थसंकल्पीय खर्च विचारात घेण्यात आले आहेत. त्यामुळे, निदेशांतर्गत देण्यात येणारी नियतवाटपाची तत्त्वे नवीन वर्गीकरणाच्या तत्त्वावर आधारित आहेत.

सिंचन क्षेत्रातील अनुशेषाची विद्यमान स्थिती

६. निर्देशांक व अनुशेष समितीने सिंचन क्षेत्रातील (०१.०४.१९९४ रोजीच्या) प्रदेशनिहाय अनुशेषाचे निर्धारण केले होते (जोडपत्र-१). सिंचन क्षेत्रातील ०१.०४.१९९४ रोजीचा वित्तीय अनुशेष ₹ ७४१८ कोटी इतका होता. वर्ष २००० मध्ये प्रचलित आर्थिक मापदंड विचारात घेऊन तो ₹ ६६१८.३७ कोटी असा सुधारित करण्यात आला आहे. सन २००१ पासून हा अनुशेष भरून काढण्याच्या मुख्य उद्देशाने राज्यपाल निदेश देत आले आहेत. मार्च २०११ पर्यंत सर्व जिल्ह्यांमधील वित्तीय अनुशेष भरून निघाला आहे. १ एप्रिल १९९४ रोजी निव्वळ पेरणी क्षेत्राच्या तुलनेत निर्माण झालेल्या सिंचन क्षमतेची रब्बी समतुल्य (र.स.तु.) एककामध्ये राज्याची सरासरी टक्केवारी ३५.११% होती. अनुशेषांतर्गत जिल्ह्यांसाठी अतिरिक्त निधी उपलब्ध करून दिल्यामुळे भौतिक अनुशेष सुद्धा भरून निघेल असे अपेक्षित होते. मात्र कालापव्यय आणि दरवाढ यांमुळे भौतिक साध्य अनुरूप राहिले नाही.
७. निर्देशांक व अनुशेष समितीने निर्धारित केलेला भौतिक अनुशेष राज्यातील अमरावती, अकोला, वाशिम आणि बुलढाणा या चार जिल्ह्यांमध्ये सध्या अस्तित्वात आहे. २०१०-११ ते २०१४-१५ वर्षांसाठी अनुशेष निर्मूलनाचा पंचवार्षिक कृती कार्यक्रम तयार करूनही, आणि कार्यक्रम कालबद्धरितीने सुधारित करूनही, जलसंपदा विभाग या ४ जिल्ह्यांतील सिंचनाचा भौतिक अनुशेष दूर करू शकला नाही. अद्याप, प्रस्तावित कार्यक्रमात

विनिर्दिष्ट केलेल्या उद्दिष्टांच्या तुलनेत साध्य अत्यंत कमी झाले आहे. जून, २०१८ अखेर उर्वरित भौतिक अनुशेष १,७९,४७७ हेक्टर (र.स.तु.) इतका आहे. (जोडपत्र-२अ पहा).

८. राज्यपाल यांनी अपेक्षा व्यक्त केली आहे की, अनुशेष निर्मूलन कार्यक्रमाप्रमाणे सिंचन क्षमता निर्मितीचे वर्षनिहाय उद्दिष्टे साध्य व्हावीत. या अनुषंगाने राज्यपाल यांनी निदेशित केले होते की, जलसंपदा विभाग, अनुशेष निर्मूलन कार्यक्रमांतर्गत वर्षनिहाय उद्दिष्टे आणि त्यासाठीचा कृती कार्यक्रम, प्रकल्पांची यादी व अनुशेष निर्मूलनाबाबतचे धोरण यांसह सादर करेल. जलसंपदा विभागाने उद्दिष्टे पुनःश्च सुधारित केली असून २०१८ - १९ ते २०२१ - २२ या चार वर्षांचा सुधारित अनुशेष निर्मूलन कार्यक्रम सादर केला आहे. (जोडपत्र ३ पहा)

९. दिनांक १ मार्च २०१८ च्या निदेशांतील परिच्छेद १० मध्ये उल्लेख केल्याप्रमाणे, राज्यपाल यांनी, जून १९९४ मध्ये हिंगोली जिल्ह्यात १५,१६० हेक्टर (प्रमाण रब्बी समतुल्य मध्ये) इतका भौतिक अनुशेष शिल्लक असल्याबाबत मान्यता दिली आहे. राज्यपाल यांनी असे निदेश दिले आहेत की, जलसंपदा विभाग व जलसंधारण विभाग या दोन्ही विभागांनी, केवळ अनुशेष म्हणून निश्चित करण्यात आलेल्या १५,१६० हेक्टर (रब्बी समतुल्य) (र.स.तु.) इतकी सिंचन क्षमता निर्माण करण्याच्या मर्यादेत प्रकल्प हाती घ्यावेत किंवा त्यांना प्रशासकीय मान्यता प्रदान करावी. जलसंपदा विभागाने आता असे सादर केले आहे की, जून २०१७ अखेर हिंगोली जिल्हयाचा शिल्लक भौतिक अनुशेष ९,९०० हेक्टर (र.स.तु.) एवढा आहे. (जोडपत्र २ब पहा)

आर्थिक वर्ष २०१९-२० च्या सिंचन क्षेत्रासाठीच्या कार्यक्रमांवरील खर्चाचे नियतवाटप

१०. जलसंपदा विभागाने, संचिका क्रमांक पीएलएन -२०१९/प्र.क्र.३७/निवसं-१ द्वारे, असे दर्शविले आहे की, आर्थिक वर्ष २०१९-२० मध्ये जलसंपदा विभागाकरिता कार्यक्रमांवरील खर्चासाठी ₹ ८७८३.२२ कोटी इतके एकूण नियतवाटप उपलब्ध करून देण्यात आले आहे.

(क) यापैकी, ₹ ८१३.२२ कोटी इतकी रक्कम पूर नियंत्रण, खार जमिनी, जलविद्युत प्रकल्प, लाभक्षेत्र विकास, सामाईक योजना (यांत्रिकीकरण, गुणवत्ता नियंत्रण, इ.) या प्रकारच्या योजनांसाठी आणि (आर्थिक वर्ष २०१०-११ साठीच्या निदेशांतील परिच्छेद २२ नुसार घ्यावयाच्या प्रकल्पांचा शेलफ निर्माण करणे, आणि भूसंपादन कायद्यातील कलम १८ व २८ मधील तरतुदी अंतर्गत लोक अदालत अथवा मा. न्यायालयाच्या आदेशानुसार भूसंपादन आणि पुनर्वसन यांतील अडचणी मिटविणे यासारख्या योजनांसाठी) निधी राखून ठेवण्याचे प्रस्तावित आहे. या प्रकारची देयके दिल्यामुळे मंडळनिहाय खर्चामध्ये काही असमतोल निर्माण झाल्यास यापुढील निदेशांमध्ये तो समायोजित करण्यात येईल.

(ख) राज्यपाल यांनी राज्य शासनाच्या शिफारशीनुसार, ५ आंतरराज्य प्रकल्प म्हणजे भंडारा जिल्ह्यातील बावनथडी, यवतमाळ जिल्ह्यातील निम्न पैनगंगा, नांदेड जिल्ह्यातील लेंडी, कोल्हापूर जिल्ह्यातील दुधगंगा आणि सिंधुदुर्ग जिल्ह्यातील तिल्लारी, तसेच गोसीखुर्द राष्ट्रीय प्रकल्प यांसाठी पुरेसा निधी प्राथम्याने मिळण्याच्या दृष्टीने हे प्रकल्प निदेशांच्या कक्षबाहेर ठेवण्यास संमती दिली आहे. आंतरराज्य प्रकल्पांसाठी ₹ ५० कोटी आणि गोसीखुर्द

राष्ट्रीय प्रकल्पासाठी ₹ ५०० कोटी इतके नियतवाटप प्रस्तावित करण्यात आले आहे.

(ग) मराठवाडा प्रदेशातील उस्मानाबाद आणि बीड जिल्ह्यातील दुष्काळप्रवणता आणि तीव्र पाणी टंचाई लक्षात घेऊन, राज्य शासनाने कृष्णा मराठवाडा पाटबंधारे प्रकल्पाला विशेष दर्जा देण्यात येत असल्याबाबत कळविले. सदर प्रकल्प कालमर्यादेत पूर्ण करण्याचे प्रस्तावित आहे. त्यानुसार येत्या अर्थसंकल्पामध्ये या प्रकल्पासाठी ₹ ५०० कोटी उपलब्ध करून देण्याचे जलसंपदा विभागाने प्रस्तावित केले आहे. तसेच, सदर ₹ ५०० कोटी निदेशांच्या बाहेर ठेवण्याबाबत विनंती केली आहे. आर्थिक वर्ष २०१९-२० साठी राज्यपाल यांनी ही विनंती स्वीकृत केली आहे.

(घ) राज्यपाल यांनी, राज्य शासनाच्या डिफारशीनुसार, विदर्भ प्रदेशातील बेंबळा आणि निम्न वर्धा या प्रधान मंत्री कृषी सिंचाई योजना (PMKSY) अंतर्गत प्रकल्पांसाठी वार्षिक योजना २०१८-१९ मध्ये, पुढील निदेशातील नियतवाटपाच्या तत्वांनुसार विदर्भ प्रदेशाच्या वर्ष २०१९ - २० च्या अंतिम नियत वाटपातून इतर दोन प्रदेशांना नुकसान भरून देण्याच्या अटीच्या अधीन राहून ₹ ५०० कोटीचे नियतवाटप दिनांक १ मार्च २०१८ च्या निदेशाच्या बाहेर ठेवण्यास परवानगी दिली होती. या दुरुस्त्या जोडपत्र ६अ च्या स्तंभ ५ मध्ये दर्शविण्यात आले आहेत. तथापि, जलसंपदा विभागाने पुन्हा एकदा बेंबळा आणि निम्न वर्धा प्रकल्पांसाठी वर्ष २०१९-२० मध्ये अनुक्रमे ₹ २०० कोटी आणि ₹ ३०० कोटी अतिरिक्त निधी मिळणेबाबतचा प्रस्ताव सादर

केला आहे. राज्यपाल यांनी, राज्यशासनाच्या शिफारशीनुसार, या दोन प्रकल्पांसाठी आर्थिक वर्ष २०२०-२१ मधील विदर्भ प्रदेशाच्या अंतिम विभाज्य नियतवाटपातून इतर दोन प्रदेशांना ₹ ५०० कोटी फेरवाटप करून देण्याच्या अटीच्या अधिन राहून, ₹ ५०० कोटी निदेशांच्या बाहेर ठेवण्याच्या प्रस्तावास मान्यता दिली आहे.

(च) शासनाने दर्शविलेली निधीची उपलब्धता, अनुशेष निर्मूलनाच्या ४ वर्षांच्या (जून २०१८ ते जून २०२२) कृती कार्यक्रमाप्रमाणे लागणारा आवश्यक निधी लक्षात घेऊन, राज्यपाल यांचे असे मत आहे की, अमरावती विभागाच्या भौतिक अनुशेष असलेल्या चार जिल्ह्यांसाठी ₹ ७५० कोटी इतकी अतिरिक्त तरतूद करण्यात यावी.

(छ) उपरोक्त निर्देशित (क), (ख), (ग), (घ) आणि (च) मधील निधी विभाज्य नियत वाटपाच्या कक्षेबाहेर ठेवल्यानंतर उर्वरित ₹ ५६२०.०० कोटी इतके विभाज्य नियतवाटप सिंचन क्षेत्रासाठी *कार्यक्रमांवरील खर्चासाठी* उपलब्ध असेल. आदिवासी घटकासाठीचे ₹ ५०.०० कोटीचे नियतवाटप परिच्छेद ११ (ix) मध्ये स्वतंत्ररित्या दर्शविण्यात आले आहे.

११. एकूण राज्याच्या म्हणून असलेल्या गरजा लक्षात घेऊन, राज्यपाल यांनी असे निदेश दिले आहेत की, सिंचन क्षेत्राकरिता *कार्यक्रमांतर्गत खर्चासाठी*चे नियतवाटप खालीलप्रमाणे आरक्षित करण्यात यावे-

(i) वर स्पष्ट केल्याप्रमाणे अनुशेष दूर करण्याकरिता आवश्यक निधी राखून ठेवल्यानंतर, राज्यपाल यांनी असे निदेश दिले आहेत की, तीन प्रदेशांमध्ये

विभाज्य नियतव्ययाचे वाटप त्या प्रदेशांची लोकसंख्या आणि निव्वळ पेरणी क्षेत्र यांतील प्रत्येक घटकाच्या सम भारांकाच्या आधारे करावे. तीन प्रदेशांसाठी निधीच्या हिश्याची टक्केवारी जोडपत्र ५अ मध्ये दर्शविल्याप्रमाणे आहे.

(ii) मागील निदेशांमध्ये, आर्थिक वर्ष २०१५-१६ पर्यंतच्या खर्चाच्या आधिक्य / तुटीच्या प्रदेशनिहाय दुरुस्त्या अंमलात आणण्यात आल्या आहेत. निदेशांमध्ये या दुरुस्त्या आर्थिक वर्ष २०१७-१८, २०१८-१९ आणि २०१९-२० या तीन वर्षांत समान टप्प्यात करण्यात याव्यात असे दर्शविले आहे. त्याप्रमाणे, दिनांक ११ मार्च २०१७ रोजीच्या निदेशांतील जोडपत्र ५ ड मध्ये दर्शविलेल्या दुरुस्त्या आर्थिक वर्ष २०१९-२० करिता जोडपत्र ६अ मध्ये दर्शविल्याप्रमाणे लागू राहतील.

(iii) श्री. साईबाबा संस्थान ट्रस्ट, शिर्डी यांचेकडून निळवंडे सिंचन प्रकल्पांतर्गत कालवा बांधकामासाठी बिनव्याजी कर्ज स्वरूपात मिळणारा रु. ५०० कोटीचा निधी नियतवाटप सूत्राच्या बाहेर ठेवण्याबाबतचा प्रस्ताव राज्य शासनाकडून प्राप्त झाला होता. राज्यपाल यांनी प्रस्तावास अशा अटीच्या अधीन राहून मान्यता दिली आहे की, पुढील वर्षासाठीच्या समन्यायी नियतवाटप तत्वानुसार, प्रकल्पासाठी देण्यात येणारे कर्ज संविभाजीत करून, उर्वरित महाराष्ट्र विकास मंडळाच्या अंतिम विभाज्य नियतवाटपातून मराठवाडा आणि विदर्भ विकास मंडळांना परतफेड करण्यात यावी. राज्यपाल यांनी याबाबत जलसंपदा विभागाने नियतकालिक अहवाल सादर करावेत असे निदेश दिले आहेत.

- (iv) जोडपत्र ६अ मध्ये आर्थिक वर्ष २०१९-२० च्या जलसंपदा क्षेत्रासाठी कार्यक्रमांतर्गत खर्चाच्या विभाज्य निधीचे प्रदेशनिहाय नियतवाटप दर्शविण्यात आले आहे.
- (v) मुख्यमंत्री यांनी त्यांच्या दिनांक १२ जुलै, २०१८ च्या पत्रान्वये विनंती केली होती की, सिंचन प्रकल्पांच्या विस्तारीकरण, नूतनीकरण व आधुनिकीकरण यांसाठी (जलसंपदा विभागाच्या अर्थसंकल्पीय नियतव्ययाच्या) २ टक्के ही मर्यादा १० टक्के पर्यंत शिथिल करण्यात यावी. राज्यपाल यांनी संबंधित प्रदेशांच्या अर्थसंकल्पीय तरतुदींच्या १० टक्के पर्यंतच्या मर्यादेत यांसाठीची विनंती मान्य केली आहे.
- (vi) हिंगोली जिल्ह्याच्या भौतिक अनुशेष निर्मुलना संदर्भात राज्यपाल यांनी असे निदेश दिले आहेत की, जलसंपदा विभाग हिंगोली जिल्ह्याचा अनुशेष दूर करण्यासाठी पुरेसा निधी मराठवाडा प्रदेशाच्या विभाज्य नियतव्ययातून प्रथम राखून ठेवील. राज्यपाल यांनी आणखी असे ही निदेशित केले आहे की, जलसंधारण विभागास ₹ २८.५० कोटी इतका निधी हिंगोली जिल्ह्याचा अनुशेष दूर करण्यासाठी स्वतंत्रपणे उपलब्ध करून देण्यात यावा. राज्यपाल यांनी, नियोजन विभागाने याबाबतचा प्रगती अहवाल दर सहा महिन्यांनी सादर करावा, असे निदेश दिले आहेत.
- (vii) राज्यपाल यांनी असे निदेशित केले आहे की, अनुशेषांतर्गत जिल्ह्यांची नक्त प्रत्याक्षी मूल्य (NPV) आणि इतर बाबींची गरज विभाज्य नियतव्ययातून भागविण्यात यावी.

(viii) राज्यपाल यांनी असे निदेश दिले आहेत की, आदिवासी घटक कार्यक्रमांतर्गत निधीचे प्रदेशनिहाय वितरण त्या त्या प्रदेशाची आदिवासी लोकसंख्या आणि आदिवासी घटक कार्यक्रमांतर्गत (पूर्वीची आदिवासी उपयोजना) क्षेत्रफळ यांना प्रत्येकी ५० टक्के भारांक देऊन करण्यात यावे. जनगणना २०११ नुसार आदिवासी लोकसंख्या यासाठी उपयोगात आणण्यात आली आहे. आदिवासी घटक कार्यक्रमांतर्गत निधीची तीन प्रदेशांसाठी हिश्यांची टक्केवारी जोडपत्र ५ब मध्ये दर्शविण्यात आली आहे.

(ix) आदिवासी घटक कार्यक्रमांतर्गत नियतव्यय ₹ ५० कोटी आहे. आदिवासी घटक कार्यक्रमांतर्गत निधीचे नियतवाटप जोडपत्र ६ब मध्ये स्पष्ट केल्याप्रमाणे करावे.

१२. त्यामुळे, सिंचन क्षेत्रासाठी विभाज्य नियतव्ययाचे प्रदेशनिहाय नियतवाटप खालील तक्ता १ मध्ये दिल्याप्रमाणे असेल.

तक्ता १.

आर्थिक वर्ष २०१९-२० साठी सिंचन क्षेत्राचे विभाज्य नियतव्ययाचे प्रदेश निहाय नियतवाटप

(₹ कोटी)

प्रदेश	कार्यक्रमांवरील खर्चातील उर्वरित विभाज्य निधीचे नियतवाटप (जोडपत्र ६अ पहावे)	आदिवासी घटक कार्यक्रमांतर्गत निधीचे नियतवाटप (जोडपत्र ६ब पहावे)	एकूण विभाज्य नियतवाटप
विदर्भ	८१४.७६	२१.०४	८३५.८०
मराठवाडा	१५११.७५	०२.६९	१५१४.४४
उर्वरित महाराष्ट्र	३२९३.४९	२६.२७	३३१९.७६
एकूण	५६२०.००	५०.००	५६७०.००

१३. अनुशेष असलेल्या अमरावती, अकोला, वाशिम आणि बुलढाणा या जिल्ह्यांचा अनुशेष दूर करण्यासाठी राखून ठेवलेले परिच्छेद १० (च) मधील नियतवाटप हे, कार्यक्रमांवरील खर्चाच्या उर्वरित विभाज्य नियतव्ययातून या जिल्ह्यांसाठी जलसंपदा विभागाने उपलब्ध करून दिलेल्या नियतवाटपाच्या अतिरिक्त असेल. अनुशेष आणि उर्वरित विभाज्य नियतव्यय यांतून या जिल्ह्यांकरिता उपलब्ध करण्यात आलेल्या एकत्रित नियतवाटपातून या जिल्ह्यांमधील अनुशेष दूर करण्यासाठी अग्रक्रम ठरविलेल्या प्रकल्पांच्या कामांसह, चालू कामांसाठी लागणाऱ्या निधीची पूर्तता होईल, याची खात्री करावी.
१४. आणखी, राज्य शासनाने सिंचन क्षेत्रासाठी अर्थसंकल्पाशिवाय बाजारातून कर्जे घेण्याचा मार्ग अवलंबिल्यास, अशा प्रकारे उभारलेला पैसा हा, संपूर्ण राज्यासाठी असावा आणि वरील परिच्छेद ११ (i) मध्ये दर्शविल्याप्रमाणे, तीन विकास मंडळांमध्ये समन्यायतेने विभागण्यात यावा. आणखी असे की, या निदेशामध्ये अंतर्भूत असलेल्या नियतवाटपांशिवाय, सिंचन क्षेत्रासाठी पुरवणी मागण्यांद्वारे अतिरिक्त तरतूद उपलब्ध झाल्यास त्यांचे संवितरण **जोडपत्र ५अ** आणि **जोडपत्र ५ब** मध्ये स्पष्ट केलेल्या प्रमाणानुसार या तीन विकास मंडळांच्या क्षेत्रामध्ये करण्यात येईल.
१५. प्रधान सचिव (जलसंपदा) यांनी तीनही विभागातील खर्चाचा त्रैमासिक आढावा घ्यावा आणि जशी गरज भासेल तेव्हा खर्चाबाबतची सूत्रे नियत वाटपाच्या तत्त्वांशी अनुरूप राखण्यासाठी सुधारात्मक उपाय योजावेत.
१६. राज्यपाल यांनी असे निदेशित केले आहे की, प्रकल्पनिहाय निधीचे वाटप करतांना यासाठी स्पष्ट निकष असावेत ज्यामध्ये पूर्णत्वाच्या मार्गावर असलेल्या प्रकल्पांना अग्रक्रम देण्यात यावा. तसेच, भूसंपादन, पुनर्वसन, नक्त प्रत्याक्षी मूल्य आणि इतर मान्यतांकरिता निधीच्या आवश्यकतेबाबत अग्रक्रम देण्यात यावा. कोणताही निधी एका प्रदेशातून दुसऱ्या

प्रदेशाकडे तसेच, अनुशेष असलेल्या जिल्ह्यातून बिगर अनुशेष जिल्ह्यांकडे वळविता येणार नाही. राज्यपाल यांनी असेही निदेश दिले आहेत की, जर निधींचे पुनर्विनियोजन करावे लागल्यास त्याची सविस्तर कारणे नमूद करावीत.

१७. तीनही प्रदेशांमध्ये चालू असलेले प्रकल्प पूर्ण करण्यासाठी आवश्यक असलेला निधी **जोडपत्र-४** मध्ये दर्शविण्यात आला आहे. चालू प्रकल्पांची शिल्लक असलेली मोठी किंमत तसेच, साधनसंपत्ती “विरळ” होत जाण्याचे धोके लक्षात घेता, राज्यपाल यांनी असे निदेश दिले होते की, जोपर्यंत राज्य शासन चालू प्रकल्पांवरील निधीच्या उपलब्धतेवर परिणाम न होऊ देता, निश्चित कालमर्यादेत प्रकल्प पूर्ण होण्याच्या दृष्टीने पुरेसा अतिरिक्त निधी उपलब्ध करून देत नाही, तोपर्यंत नवीन प्रकल्पांचे काम हाती घेण्यात येऊ नये. हे उत्तरदायित्व लक्षात घेता, हे निदेश सुरुच राहतील.

सिंचन क्षेत्राव्यतिरिक्त अन्य क्षेत्रातील अनुशेषाची स्थिती

१८. दिनांक ०१ एप्रिल, १९९४ रोजी निर्देशांक व अनुशेष समितीने सिंचन क्षेत्र वगळता अन्य सर्व क्षेत्रांमध्ये परिगणना केलेला एकंदरीत वित्तीय अनुशेष हा ₹ ६,५८८.७७ कोटी (**जोडपत्र-१**) इतका होता. वित्तीय वर्ष १९९५-९६ पासून दिनांक ३१ मार्च, २०१८ पर्यंतचा अनुशेष दूर करण्यावरील झालेला खर्च वजा केल्यानंतर सिंचनाव्यतिरिक्त अन्य क्षेत्रांतील वित्तीय अनुशेष ₹ ९४.१९ कोटी इतका परिगणित करण्यात आलेला आहे (**जोडपत्र-७**). वित्तीय अनुशेष फक्त सार्वजनिक आरोग्य क्षेत्रामध्ये अस्तित्वात आहे.

१९. (क) ऊर्जा क्षेत्र : कृषी पंपसंचांना वीज पुरवठा करणे

ऊर्जा विभागाने कळविले होते की, दिनांक ३१ मार्च, २०१८ रोजी, ७४४१ कृषी पंपांचे विद्युतीकरणाचा अनुशेष होता. हा अनुशेष दूर करण्यासाठी, विभागाने २०१९-२० मध्ये

रत्नागिरी जिल्ह्यातील २५०० कृषी पंपांच्या विद्युतीकरणाचे उद्दिष्ट प्रस्तावित केले आहे. यासाठी विभागाने सन २०१९-२० मध्ये या योजनेकरिता ₹ ३०.०० कोटीची मागणी केली आहे. त्यानुसार, आर्थिक वर्ष २०१९-२० मध्ये या योजनेसाठी प्रदेशनिहाय नियतव्ययाचे विवरण जोडपत्र -८ मध्ये दर्शविण्यात आले आहे.

(ख) उच्च व तंत्रशिक्षण : तंत्रनिकेतन

सचिव (उच्च व तंत्र शिक्षण) यांनी दिनांक ३ ऑक्टोबर, २०१८ च्या पत्रान्वये सादर केले आहे की, तंत्रनिकेतन उपक्षेत्रांतर्गत निर्देशांक व अनुशेष समितीने गणना केलेला २८१८ विद्यार्थी जागांचा भौतिक अनुशेष ०१ एप्रिल, १९९९ ते मार्च, २०१३ या कालावधीत संपूर्णतः निर्मूलित करण्यात आला आहे. सचिव (उच्च व तंत्र शिक्षण) यांनी असेही नमूद केले आहे की, अखिल भारतीय तंत्र शिक्षण परिषद (AICTE) च्या मापदंडानुसार किमान प्राथमिक सुविधा शासकीय तंत्रनिकेतन गोंदिया आणि विक्रमगड येथे उपलब्ध करून देण्यात आल्या आहेत. पत्रात आणखी असेही नमूद करण्यात आले आहे की, अनुशेष निर्मूलन कार्यक्रमांतर्गत घेण्यात आलेल्या चार शासकीय तंत्रनिकेतन महाविद्यालये म्हणजेच, उर्वरित महाराष्ट्रातील विक्रमगड आणि नंदुरबार, मराठवाड्यातील हिंगोली आणि विदर्भातील गोंदिया येथील आस्थापना खर्चासाठी विभागाच्या अनिवार्य खर्चामधून तरतूद करण्यात येईल. त्यामुळे विभागाने अनुशेष निर्मूलन योजने अंतर्गत अतिरिक्त निधीची मागणी प्रस्तावित केलेली नाही.

(ग) कौशल्य विकास आणि उद्योजकता: औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था, तंत्र माध्यमिक शाळा

तंत्र माध्यमिक शाळा उपक्षेत्रामध्ये मुंबई शहर (३०९ जागा) आणि मुंबई उपनगर जिल्हा (२४० जागा) असा एकूण ५४९ विद्यार्थी जागांचा अनुशेष शिल्लक आहे. विभागाने मुंबई

आणि मुंबई उपनगर जिल्ह्यांतील तंत्र माध्यमिक शाळांमध्ये ९ वर्ग सुरु करण्यासाठी ८ नवीन पदे निर्माण करण्याबाबत उच्चस्तरीय समितीच्या मान्यतेने वित्त विभागाकडे पुनःश्च प्रस्तावित केले होते. राज्यपाल यांनी यासाठी तात्काळ कार्यवाही करण्याचे निदेशित केले आहे, जेणेकरून या उपक्षेत्रातील अनुशेष लवकरात लवकर दूर होऊ शकेल. विभागाने दिनांक ११ फेब्रुवारी, २०१९ च्या पत्रान्वये २०१९-२० च्या **कार्यक्रमावरील खर्चा** अंतर्गत अनुशेष योजनेखाली तंत्र माध्यमिक शाळा, कामठी येथील बांधकामाकरिता **₹ ३.५० कोटी** आणि तंत्र माध्यमिक शाळा, खेड येथील बांधकामाकरिता **₹ १.५५ कोटीची** मागणी केली आहे. विभागाने औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था, कामठी (जिल्हा नागपूर) येथील बांधकामांसाठी **₹ ५.५० कोटी** आणि औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था, लोअर परेल (जिल्हा मुंबई) येथील बांधकामासाठी **₹ ४.८२ कोटीची** मागणी प्रस्तावित केली आहे. राज्यपाल यांचे निदेशानुसार, आर्थिक वर्ष २०१९-२० साठीचे प्रदेशनिहाय व उपक्षेत्रनिहाय नियतवाटप **जोडपत्र-८** मध्ये दर्शविण्यात आले आहे.

(घ) सार्वजनिक आरोग्य सेवा

दिनांक ०१ एप्रिल, २००० रोजी सार्वजनिक आरोग्य क्षेत्रामध्ये **₹ १३५३.६७ कोटी** इतका वित्तीय अनुशेष होता. ३१ मार्च, २०१८ पर्यंतचा खर्च विचारात घेता, या क्षेत्रामध्ये **₹ ९४.१९ कोटींचा** वित्तीय अनुशेष अद्याप शिल्लक आहे. सार्वजनिक आरोग्य हे वित्तीय अनुशेष शिल्लक असलेले एकमेव क्षेत्र असल्यामुळे राज्यपाल यांनी चिंता व्यक्त केली आहे. म्हणून, राज्यपाल यांनी पुनःश्च असे निदेशित केले आहे की, प्रधान सचिव (सार्वजनिक आरोग्य) यांनी अनुशेष निर्मूलन कार्यक्रमांतर्गत २०१९-२० साठी उपलब्ध करून देण्यात आलेल्या तरतुदी निश्चितपणे खर्च होतील याबाबत तपशीलवार कृती

आराखडा तयार करावा. राज्यपाल यांनी विभागाने केलेल्या विनंतीनुसार, वित्तीय वर्ष २०१९-२० करिता ग्रामीण रूग्णालये, प्राथमिक आरोग्य केंद्रे व उपकेंद्रे, रूग्णवाहिका, उपकरणे, इतर साधनसामुग्री आणि फर्निचर याकरिता ₹ ११२.३४ कोटी इतके नियतवाटप करण्याबाबत निदेश दिले आहेत. सदर नियतवाटपाचे प्रदेशनिहाय विवरण जोडपत्र-८ मध्ये दर्शविल्याप्रमाणे आहे.

२०. राज्यपाल यांनी असे निदेश दिले आहेत की, आर्थिक वर्ष २०१९-२० करिता *कार्यक्रमांवरील खर्चा*मध्ये सिंचन क्षेत्राव्यतिरिक्त अन्य क्षेत्रांमधील अनुशेष दूर करण्यासाठी ₹ १५७.७१ कोटी इतक्या रकमेचे नियतवाटप राखून ठेवण्यात यावे. सिंचन क्षेत्राव्यतिरिक्त अन्य क्षेत्रातील अनुशेष निर्मूलनासाठीचे नियतवाटप काटेकोरपणे निदेशानुसार आणि त्या विभागाच्या नियमित कार्यक्रमांवरील खर्चाच्या नियतव्ययापेक्षा जास्तीचे असावे. सन २०१९-२० या वर्षात अनुशेष दूर करण्यासाठी या नियतव्ययाचे प्रदेशनिहाय नियतवाटप खालील तक्ता २ प्रमाणे करण्यात यावे. प्रदेशांतर्गत अनुशेष दूर करण्यासाठीचे क्षेत्रनिहाय नियतवाटप जोडपत्र ८ मध्ये दर्शविलेले आहे.

तक्ता २.

आर्थिक वर्ष २०१९-२० साठी सिंचन क्षेत्राव्यतिरिक्त अन्य क्षेत्रांचे विभाज्य नियतव्ययाचे प्रदेशनिहाय नियतवाटप

अ.क्र.	प्रदेश	अनुशेष निर्मूलनासाठी नियतव्यय (₹ कोटी) (जोडपत्र ८)
१.	विदर्भ	१९.०१
२.	मराठवाडा	१४.४६
३.	उर्वरित महाराष्ट्र	१२४.२४
एकूण		१५७.७१

कार्यक्रमांवरील खर्चाच्या उर्वरित निधीच्या वाटपाची तत्वे

२१. *कार्यक्रमांवरील खर्चाच्या* उर्वरित नियतव्ययाचा विभाज्य भाग (सिंचन क्षेत्रासाठी असलेले नियतवाटप आणि अनुशेष असलेल्या इतर क्षेत्रांमधील अनुशेष दूर करण्यासाठी असलेला निधी वजा केल्यानंतर), तीन प्रदेशांमध्ये त्या त्या प्रदेशाच्या एकूण लोकसंख्येच्या प्रमाणात संवितरित करण्यात यावा. असे करतांना जनगणना २०११ ची आकडेवारी विचारात घ्यावी. *कार्यक्रमावरील खर्चाच्या* उर्वरित नियतव्ययाच्या प्रदेशनिहाय नियतवाटपात, त्या क्षेत्रामधील त्या त्या प्रदेशांच्या गरजा व विकासाच्या संधी यांचा विचार करून, त्या तीन प्रदेशांमध्ये क्षेत्रनिहाय वितरण करण्याची लवचिकता असेल. तथापि प्रदेशाची सर्व क्षेत्रीय नियतव्ययाची एकूण रक्कम ही कार्यक्रमावरील खर्चाच्या उर्वरित नियतव्ययातील त्या प्रदेशाच्या हिश्याच्या एकूण कमाल मर्यादेच्या अधीन राहिल.
२२. राज्यपाल यांनी असे निदेशीत केले होते की, वित्त विभागाने विभाग-निहाय आणि विकास मंडळ-निहाय अनिवार्य खर्चातील विकासात्मक खर्चाच्या भागाचा तपशिलही प्रकाशित करावा.

विकास मंडळे

२३. प्रत्येक विकास मंडळांनी कमीत कमी दोन जिल्ह्यांचा जिल्हा विकास अहवाल तयार करावा, हे निदेश दिनांक १७ मार्च, २०१२ च्या निदेशानुसार चालू राहतील. जिल्ह्यांची निवड करताना विकास मंडळांनी मानव विकास निर्देशांक कमी असलेल्या जिल्ह्यांना प्राधान्य द्यावे. आणखी, विकास मंडळांच्या उद्देशानुसार मंडळे इतर अभ्यासही घेऊ शकतात. वरील जबाबदाऱ्या पार पाडण्यासाठी राज्यपालांनी प्रत्येक विकास मंडळासाठी **₹ २.०० कोटी** राखून ठेवावेत असे निदेश दिले आहेत. त्यानुसार मंडळांच्या आवश्यकतेनुसार त्यांना निधी उपलब्ध करून द्यावा.

अनुच्छेद ३७१ (२) (ग) नुसार राज्यपालांची विशेष जबाबदारी

२४. संविधानाच्या अनुच्छेद ३७१ (२) (ग) आणि विकास मंडळे आदेश २०११ च्या नियम १० नुसार, राज्यपाल यांना प्रत्येक विकास मंडळ क्षेत्रांतर्गत तंत्रशिक्षण व व्यवसाय प्रशिक्षण यांसाठी पर्याप्त सुविधा आणि राज्य शासनाच्या नियंत्रणाखालील सेवांमध्ये नोकरीच्या पर्याप्त संधी उपलब्ध करणारी समन्यायी व्यवस्था करण्याची विशेष जबाबदारी आहे.
२५. दिनांक १५ फेब्रुवारी, २०१४ च्या निदेशातील परिच्छेद ३१ नुसार, राज्यपालांनी विकास मंडळ क्षेत्रनिहाय तंत्रशिक्षण व व्यवसाय प्रशिक्षण यासाठीच्या पुरेशा सुविधा आणि राज्य शासनाच्या नियंत्रणाखालील सेवांमध्ये नोकरीच्या संधी याबाबतच्या सद्यस्थितीचा आढावा घेण्याची इच्छा व्यक्त केली होती. राज्यपाल यांनी उच्च व तंत्रशिक्षण विभागाने गेल्या तीन शैक्षणिक वर्षांसाठीची तंत्र शिक्षण व व्यवसाय प्रशिक्षण देणाऱ्या राज्य आणि केंद्रशासन तसेच, अनुदानित व विनाअनुदानित खाजगी संस्थाकडील विद्यार्थी प्रवेश क्षमता आणि विद्यार्थी प्रवेशांचे क्षेत्रनिहाय प्रतिनिधीत्व याबाबतची माहिती सादर करण्याचे निदेश दिले होते. शासनाने शैक्षणिक वर्ष २०१५-१६ मधील व्यावसायिक तंत्र पदवीपूर्व पाठ्यक्रमांसाठी प्रवेश घेतलेल्या विद्यार्थ्यांची माहिती सादर केली होती. राज्यपाल यांनी दिनांक ११ मार्च २०१६ च्या निदेशात असे निदेश दिले होते की, शासनाने अशा पाठ्यक्रमांसाठी प्रवेश घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांच्या प्रदेशनिहाय प्रमाणात असलेल्या तफावती संदर्भात मार्ग सुचविण्यासाठी समिती गठित करावी. दिनांक ३ नोव्हेंबर, २०१८ च्या पत्र क्र. संकीर्ण-२०१७/प्र. क्र. ३४/तंत्र शिक्षण-४ अन्वये, उच्च व तंत्र शिक्षण विभागाने शासकिय परिपत्रक दिनांक २० जानेवारी, २०१७ नुसार संचालक, तंत्र शिक्षण यांच्या अध्यक्षतेखाली गठित केलेल्या समितीचा अहवाल सादर केला आहे. समितीने शैक्षणिक

वर्ष २०१५-१६, २०१६-१७ आणि २०१७-१८ मध्ये तंत्र आणि व्यावसायिक अभ्यासक्रमांसाठी मंजूर विद्यार्थी क्षमता, प्रवेश घेतल्याची संख्या आणि शिल्लक विद्यार्थी संख्या यावर आधारित अहवाल सादर केला आहे. समितीने अशी शिफारस केली आहे की, तंत्र शिक्षण विभाग आणि कौशल्य विकास व उद्योजकता विभागाच्या व्यावसायिक, पदविका आणि पदवी अभ्यासक्रमांच्या विद्यार्थी प्रवेशातील प्रदेशनिहाय रिक्त जागांची माहिती लक्षात घेता, समितीचे असे मत आहे की, विदर्भ, मराठवाडा आणि उर्वरित महाराष्ट्र प्रदेशांतर्गत नवीन अभ्यासक्रम सुरु करण्याची आवश्यकता नाही. राज्यपाल यांनी अहवालाची नोंद घेतली आहे.

२६. राज्यपाल यांनी सामान्य प्रशासन विभागालाही राज्य शासनाच्या नियंत्रणाखालील सेवांमध्ये क्षेत्रनिहाय प्रतिनिधित्वाबाबतची आकडेवारी सादर करण्याबाबत निदेशित केले होते. स्थानिक स्वराज्य संस्था, स्वायत्त संस्था आणि सरकार पुरस्कृत महामंडळे याबाबतची माहितीही यासाठी विचारात घ्यायची होती. यासंदर्भात, दिनांक १५ ऑक्टोबर, २०१५ च्या शासन निर्णयाद्वारे वित्त मंत्री यांचे अध्यक्षतेखाली याबाबत मंत्रिमंडळ उपसमिती गठित करण्यात आली आहे. मात्र उपसमितीचा अहवाल अद्याप अप्राप्त आहे. राज्यपाल यांनी यासंदर्भात लवकरात लवकर सादर करण्याबाबत निदेशित केले आहे.

निदेशांचे अनुपालन

२७. महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण अधिनियम, २००५ चे कलम २१ (१) व (२) मधील तरतुदीनुसार, राज्यपालांच्या निदेशानुसार अनुशेष निर्मूलनाची विशेष जबाबदारी महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरणावर आहे. राज्यपाल यांनी अमरावती विभागातील

चार जिल्हे आणि मराठवाडा विभागातील हिंगोली जिल्हा येथील सिंचन अनुशेष निर्मूलनाबाबत राज्यपालांच्या निदेशांच्या अंमलबजावणीच्या संनियंत्रणाची जबाबदारी महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरणाकडे सोपविण्यात आलेली आहे. त्यानुसार, महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरणाने अनुशेष असलेल्या जिल्ह्यांतील सिंचन क्षेत्राशी संबंधित सुधारित प्रशासकीय मान्यता, पुनर्विनियोजनाचे अधिकार, पुरेशा कर्मचारी वर्गाची उपलब्धता, भूसंपादन आणि पुनर्वसन याबाबत निदेशांच्या अनुपालनाचा नियतकालिक आढावा घ्यावा. महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरणाने निदेशांच्या अंमलबजावणीबाबत पूर्तता अहवाल, काही शिफारशी असल्यास, त्यांसह राज्यपालांना तिमाही सादर करावा.

२८. राज्यपाल यांनी त्यांच्या दिनांक १० मार्च, २०११ च्या निदेशामध्ये सिंचन क्षेत्रासह सर्व क्षेत्रांचे प्रदेशनिहाय नियतव्यय आणि खर्चाबाबत तपशिलवार माहिती संकलित करण्याची कार्यप्रणाली विकसित करण्याबाबत आदेशित केले होते. राज्यपाल यांनी निदेशित केले होते की, नियोजन विभागाने आर्थिक वर्ष २०१०-११ पासूनची प्रदेशनिहाय योजनांतर्गत खर्चाची आकडेवारी प्रसिद्ध करावी आणि प्रदेशांतर्गत आधिक्य किंवा निधी वळविणे यांचे प्रमाण दर्शवावे. या निदेशांच्या अनुपालनांतर्गत नियोजन विभागाने आर्थिक वर्ष २०१४-१५ च्या अर्थसंकल्पिय अधिवेशनात वर्ष २०१२-१३ ची, तर आर्थिक वर्ष २०१५-१६ च्या अर्थसंकल्पिय अधिवेशनात सन २०१३-१४ ची माहिती सादर केली आहे. नियोजन विभागाने आर्थिक वर्ष २०१०-११, २०११-१२ आणि २०१४-१५ ची संकलित माहिती सन २०१६ च्या अर्थसंकल्पिय अधिवेशनात सादर केली असून आर्थिक वर्ष २०१५-१६ ची माहिती २०१७ च्या अर्थसंकल्पिय अधिवेशनात सादर केली आहे. नियोजन विभागाने दिनांक ३ ऑगस्ट, २०१८ च्या पत्रान्वये कळविले आहे की, प्रदेश-निहाय आणि प्रशासकीय

विभाग निहाय आर्थिक वर्ष २०१६-१७ ची योजनांतर्गत खर्चाची संकलित माहिती २०१८ च्या अर्थसंकल्पिय अधिवेशनात सादर केली आहे. ही सर्व माहिती विभागाच्या संकेतस्थळावर प्रसिद्ध करण्यात आली आहे. राज्यपाल यांनी प्रदेशनिहाय *कार्यक्रमांवरील खर्चाची* आर्थिक वर्ष २०१७-१८ ची संकलित माहिती २०१९ च्या अर्थसंकल्पिय अधिवेशनात प्रसिद्ध करावी, असे निदेश दिले आहेत.

२९. भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद ३७१ च्या खंड (२) चे उपखंड (ख) आणि आदेशातील नियम ७ नुसार योजनेतर विकास खर्चाचे प्रदेशनिहाय समन्यायी वाटप देखील राज्यपाल यांच्या विशेष जबाबदारीच्या कार्यक्षेत्र येत असल्यामुळे, राज्यपाल यांनी वित्त विभागाला योजनेतर खर्चाची आकडेवारीसुद्धा प्रसिद्ध करण्याविषयी दिनांक १७ मार्च, २०१२ च्या निदेशांमध्ये निदेश दिले होते. हे निदेश १३ मार्च, २०१३, १५ फेब्रुवारी २०१४ आणि १० मार्च, २०१५ च्या निदेशांमध्ये पुनःश्च देण्यात आले होते. वित्त विभागाने आर्थिक वर्ष २०११-१२ आणि २०१२-१३ साठीची प्रदेशनिहाय खर्च (योजनेतर) ची माहिती सादर केली आहे. तथापि, आर्थिक वर्ष २०१३-१४ व त्यापुढील वर्षांची प्रदेशनिहाय योजनेतर विकास खर्चाची माहिती सादर झालेली नाही. गत वर्षांचे प्रदेशनिहाय *कार्यक्रमांवरील खर्च* तसेच, *अनिवार्य खर्च* संकलन जुलै, २०१९ पर्यंत करण्यात यावे असे निदेश आहेत.

३०. राज्यपाल यांनी निदेश दिले आहेत की, प्रदेशनिहाय कार्यक्रमांवरील खर्चाची आकडेवारी दरवर्षी लवकरात लवकर प्रकाशित करावी. राज्यपाल यांनी असेही निदेशित केले आहे की, ही आकडेवारी “ऑन लाईन” ठेवण्यात यावी.

३१. दिनांक १३ मार्च, २०१३ च्या निदेशातील परिच्छेद ३७ नुसार, नियोजन विभागाने अर्थसंकल्प पत्रकांतील अविभाज्य खर्चाची बाबनिहाय पुनर्तपासणी करावी आणि शक्य असेल तेथे त्या त्या प्रदेशांसाठी खर्च दर्शवावा असे राज्यपाल यांनी निदेशित केले होते.

दिनांक १० मार्च, २०१५ च्या परिच्छेद ३९ मध्ये राज्यपाल यांनी पुनःअसे निदेशित केले आहे की, बाबनिहाय खर्चाचे वर्गीकरण करण्यासाठी सर्वतोपरी प्रयत्न करावेत ज्यायोगे कोणतीही विभाज्य बाब चुकीने अविभाज्य बाब म्हणून गणली जाणार नाही याची खात्री होईल. दिनांक ११ मार्च, २०१६ च्या परिच्छेद ४४ मध्येही अशाच प्रकारचे निदेश देण्यात आले होते. सदर वर्गीकरणाचा तपशिल जुलै, २०१६ पर्यंत राज्यपालांना सादर करावा असे राज्यपाल यांचे निदेश होते. तथापि, या निदेशांचे पालन अद्याप झालेले नाही. वार्षिक विवरणपत्रातील वर्गीकरणामधील बदल विचारात घेता वित्त विभागाला असे निदेश देण्यात येत आहेत की, कार्यक्रमांवरील खर्चातील अविभाज्य घटक शक्यतो कमीत कमी ठेवण्यात यावा आणि योग्य पद्धतीने वर्गीकृत करावा.

३२. राज्यपाल यांनी असे निदेश दिले होते की, विभागीय आयुक्त यांनी त्यांच्या विभागातील अनुशेष निर्मूलनासंदर्भातील सर्व बाबींचा त्रैमासिक आढावा घ्यावा व अनुशेष निर्मूलनांतर्गत कामातील प्रगतीबाबत लक्ष ठेवावे.
३३. राज्यपाल यांनी असे निदेश दिले आहेत की, मुख्य सचिवांनी चालू तसेच पूर्वीच्या निदेशातील अनुपालनाचा आढावा घ्यावा आणि धोरणात्मक मुद्दे असल्यास त्यांचे शासनस्तरावर योग्य निराकरण करावे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांचे आदेशानुसार व नावाने,

स्वा/-
(बी. वेणुगोपाल रेड्डी)
राज्यपालांचे प्रधान सचिव

राजभवन, मुंबई.

दिनांक: १८ फेब्रुवारी, २०१९

जोडपत्र १

निर्देशांक व अनुशेष समितीने गणना केल्यानुसार दिनांक ०१ एप्रिल, १९९४ रोजीचा

प्रदेशनिहाय वित्तीय अनुशेष दर्शविणारे विवरणपत्र

(₹ कोटी)

अ.क्र.	प्रदेश	सिंचन	इतर अनुशेष क्षेत्र	एकूण अनुशेष
१.	विदर्भ	४०८३.०० (५५.०४%)	२५४१.०२ (३८.५७%)	६६२४.०२ (४७.६०%)
२.	मराठवाडा	२४०१.०० (३२.३७%)	१६०३.५५ (२४.३४%)	४००४.५५ (२८.७७%)
३.	उर्वरित महाराष्ट्र	९३४.०० (१२.५९%)	२४४४.२० (३७.०९%)	३३७८.२० (२३.६३%)
	एकूण	७४१८.०० (१००%)	६५८८.७७ (१००%)	१४००६.७७ (१००%)

आधार: निर्देशांक व अनुशेष समिती अहवाल

जोडपत्र २अ

जून, २००८ पासून अमरावती विभागातील दूर झालेला भौतिक अनुशेष (सिंचन क्षेत्र)

जून २००७ चा अनुशेष = ३,३८,०७० हेक्टर (र.स.तु.)

	मागील वर्षात दूर झालेला अनुशेष (हेक्टर र.स.तु. मध्ये)	उर्वरित अनुशेष (हेक्टर र.स.तु. मध्ये)
जून २००८	४६,७००	२,९१,३७०
जून २००९	२७,९१७	२,६३,४५३
जून २०१०	५,९३५	२,५७,५१८
जून २०११	९,५७०	२,४७,९४८
जून २०१२	१३,९२९	२,३४,०१९
जून २०१३	६,७५०	२,२७,२६९
जून २०१४	३,५६४	२,२३,७०५
जून २०१५	९,४३६	२,१४,२६९
जून २०१६	१९,८३७	१,९४,४३२
जून २०१७	६,६९९	१,८७,७३३
जून २०१८	८,२५६	१,७९,४७७

जोडपत्र २ब

जून, २०१६ पासून हिंगोली जिल्ह्यातील दूर झालेला भौतिक अनुशेष (सिंचन क्षेत्र)

जून, १९९४ चा अनुशेष = १५,१६० हेक्टर (र.स.तु.)

जून, २०१६ चा अनुशेष = ११,९०० हेक्टर (र.स.तु.)

	मागील वर्षात दूर झालेला अनुशेष (हेक्टर र.स.तु. मध्ये)	उर्वरित अनुशेष (हेक्टर र.स.तु. मध्ये)
जून, २०१७	२०००	९,९००

आधार: उप सचिव (जलसंपदा) यांचे पत्र क्र. मिटींग २०१८/प्र.क्र.३१०/निवसं-१, दिनांक २५ जानेवारी २०१९ अन्वये सादर केल्याप्रमाणे

जोडपत्र ३

सुधारित भौतिक अनुशेष निर्मूलन कार्यक्रम (सिंचन क्षेत्र)*

(हेक्टर र.स.तु.)

जिल्हा	१ जुलै, २०१८ रोजीचा शिल्लक भौतिक अनुशेष	अनुशेषांतर्गत व अनुशेष कार्यक्रमाबाहेरील प्रकल्पांद्वारे सिंचन क्षमता निर्माण करण्याबाबतचे नियोजन					एकूण	अनुशेष निर्मूलनाचे अपेक्षित वर्ष
		जून - २०१९	जून - २०२०	जून - २०२१	जून - २०२२			
१	२	३	४	५	६	७	८	
१. अमरावती	७२,९७१	१५,३५९	२२,४०९	२५,३८०	३३,३०९	९६,४५७	जून -२०२२	
२. अकोला	४५,०२८	७,८४५	१६,०४२	२०,०८९	१२,७५०	५६,७२६	जून -२०२२	
३. वाशिम	९,२१६	५,७८०	३,८२४	५,२६९	०	१४,८७३	जून -२०२१	
४. बुलढाणा	५२,२६२	१२,१०५	३,९५६	१७,३६६	२६,२८१	५९,७०८	जून -२०२२	
एकूण विभाग	१,७९,४७७	४१,०८९	४९,७३९	६८,१०४	७२,३४०	२,२३,२६४		

* आधार: उप सचिव (जलसंपदा) यांचे पत्र क्र. मिटींग २०१८/प्र.क्र.३१०/नि व सं -१,
दिनांक २५ जानेवारी २०१९ अन्वये सादर केल्याप्रमाणे

जोडपत्र ४

चालू सिंचन प्रकल्पांची शिल्लक किंमत

अ. क्र.	प्रदेश	दिनांक ०१ एप्रिल, २०१८ रोजीची प्रकल्प संख्या	दिनांक ०१ एप्रिल, २०१८ रोजीची शिल्लक किंमत (₹ कोटीत) @
१.	विदर्भ	१३४	३३१२१.४७
२.	मराठवाडा	५७	१३८६२.६९
३.	उर्वरित महाराष्ट्र	१४३	३६६७९.६१
	एकूण	३३४	८३६६३.७७

@ तात्पुरती किंमत.

आधार: उप सचिव (जलसंपदा) यांचे पत्र क्र. मिटींग २०१८/प्र.क्र.३१०/नि व सं -१,
दिनांक २५ जानेवारी २०१९ अन्वये सादर केल्याप्रमाणे

जोडपत्र ५अ

कार्यक्रमावरील खर्च २०१९-२० मधील सिंचन क्षेत्रातील विभाज्य नियतव्ययाच्या नियत वाटपाची तत्त्वे दर्शविणारे विवरणपत्र

विभाग	लोकसंख्या* (२०११ जनगणना)	लोकसंख्येची टक्केवारी	निव्वळ पेरलेले क्षेत्र # (हजार हेक्टर)	निव्वळ पेरलेल्या क्षेत्राची टक्केवारी	लोकसंख्या आणि निव्वळ पेरलेले क्षेत्र यांचा भार (समान)
विदर्भ	२३००३१७९	२३.०३%	५१०६.८	२८.२७%	२५.६५%
मराठवाडा	१८७२७७४८	१८.७५%	४७५५.९	२६.३३%	२२.५४%
उर्वरित महाराष्ट्र	५८१६३५९८	५८.२२%	८१९९.३	४५.४०%	५१.८१%
एकूण	९९८९४५२५	१००%	१८०६२.०	१००%	१००%

* आधार- जनगणना २०११

आधार-निर्देशांक व अनुशेष समिती अहवाल, खंड एक

जोडपत्र ५ ब

कार्यक्रमावरील खर्च २०१९-२० मधील सिंचन क्षेत्र- आदिवासी घटकातील नियतवाटपाची तत्त्वे दर्शविणारे विवरणपत्र

प्रदेश	२०११ च्या जनगणनेनुसार आदिवासी लोकसंख्या	लोकसंख्येची टक्केवारी	आदिवासी उपयोजने अंतर्गत क्षेत्र (चौ.कि.मी.)	आदिवासी उपयोजने अंतर्गत क्षेत्राची टक्केवारी	लोकसंख्या आणि क्षेत्र यांचा भार (समान)
विदर्भ	२९१८७३७	२८.१२%	३११०१	५६.०७%	४२.०९%
मराठवाडा	७४६०४१	७.१९%	१९८३	३.५८%	५.३८%
उर्वरित महाराष्ट्र	६७१५७८२	६४.६९%	२२३८२	४०.३५%	५२.५२%
एकूण	१०३८०५६०	१००.००%	५५४६६	१००.००%	१००.००%

आधार: जनगणना २०११ व आदिवासी विकास विभाग, महाराष्ट्र शासन

जोडपत्र ६अ

निधीचे नियत वाटपाच्या तत्वाधारे करावयाचे संवितरण, खर्चातील आधिक्य / तुटी आणि प्रधानमंत्री कृषी सिंचाई योजनेचा वर्ष २०१८-१९ मध्ये देण्यात आलेला अतिरिक्त निधी यांतील दुरुस्ती, इत्यादींनुसार तीन प्रदेशांसाठी निधीचे नियतवाटप दर्शविणारे विवरणपत्र

(₹ कोटी)

प्रदेश	लोकसंख्या व निव्वळ पेरलेले क्षेत्र यांचे प्रदेशनिहाय भारांक (सम प्रमाणात)	शिल्लक निधीचे संवितरण	आर्थिक वर्ष २०१३-१४ ते २०१५-१६ मधील खर्चातील आधिक्य /तुटीबाबत दुरुस्ती **	प्रधानमंत्री कृषी सिंचाई योजनेचा वर्ष २०१८-१९ मध्ये देण्यात आलेला ₹ ५०० कोटी अतिरिक्त निधी मधील सुधारणा	एकूण विभाज्य नियतव्ययाचे वाटप (स्तंभ ६ = स्तंभ ३ + स्तंभ ४ + स्तंभ ५)
१	२	३	४	५	६
विदर्भ	२५.६५%	१४४१.५३	-२५५.०२	-३७१.७५	८१४.७६
मराठवाडा	२२.५४%	१२६६.७५	१३२.३०	११२.७०	१५११.७५
उर्वरित महाराष्ट्र	५१.८१%	२९११.७२	१२२.७२	२५९.०५	३२९३.४९
एकूण	१००%	५६२०.००	०.००	०.००	५६२०.००

** दिनांक ११ मार्च २०१७ रोजीच्या निदेशांचे जोडपत्र ५ उ स्तंभ ७ पहा.

तळटीप: १. उणे (-) चिन्ह प्रदेशातून निधी काढून घेण्याबाबत दर्शविते.

२. अधिक (+) चिन्ह प्रदेशाला निधी उपलब्ध करण्याबाबत दर्शविते

जोडपत्र ६ब

आदिवासी लोकसंख्या व आदिवासी उपयोजना क्षेत्र यांच्या भारांकाच्या आधारे आदिवासी घटक कार्यक्रमांतर्गत जलसंपदा निधीचे तिन्ही प्रदेशांच्या भारांकानुसार संवितरण दर्शविणारे विवरणपत्र

प्रदेश	आदिवासी उपयोजनेचे प्रदेशनिहाय भारांक.	नियतवाटप (₹ कोटी)
विदर्भ	४२.०९%	२१.०४
मराठवाडा	५.३८%	२.६९
उर्वरित महाराष्ट्र	५२.५२%	२६.२७
एकूण	१००.००%	५०.००

जोडपत्र ६क

जलसंपदा निधीचे संवितरण दर्शविणारे विवरणपत्र

(₹ कोटी)

परिच्छेद १० (क) मधील घटकांकरिता नियतवाटप		८१३.२२
विशेष प्रकल्पांसाठीचे नियतवाटप	आंतरराज्य प्रकल्प	५०
	गोसीखुर्द राष्ट्रीय प्रकल्प	५००
	कृष्णा मराठवाडा पाटबंधारे प्रकल्प	५००
	अमरावती विभागांतर्गत ४ जिल्ह्यांसाठी अनुशेष निर्मुलन	७५०
परिच्छेद १० (घ) मधील प्रकल्पांकरिता नियतवाटप (परतफेड करण्याच्या अटीवर)		५००
प्रदेशनिहाय नियतवाटप (विभाज्य नियतवाटप)	सामान्य	५६२०
	आदिवासी घटक	५०
एकूण		८७८३.२२

जोडपत्र ७

दिनांक ३१.३.२०१८ रोजी सार्वजनिक आरोग्य क्षेत्रातील वित्तीय अनुशेष दर्शविणारे विवरणपत्र

(₹ कोटी)

३१.०३.२००० ची स्थिती	३१.०३.२०१४ ची स्थिती	३१.०३.२०१५ ची स्थिती	३१.०३.२०१६ ची स्थिती	३१.०३.२०१७ ची स्थिती	३१.०३.२०१८ ची स्थिती
१३५३.६७	४०२.८७	२३९.१०	१७४.२३	१३४.८०	९४.१९

जोडपत्र ८

कार्यक्रमावरील खर्च २०१९-२० मधील (सिंचन क्षेत्राव्यतिरिक्त अन्य क्षेत्रातील) अनुशेष दूर करण्यासाठी नियतव्ययाचे क्षेत्र निहाय नियतवाटप दर्शविणारे विवरणपत्र

(₹ कोटी)

अ. क्र.	क्षेत्र	विदर्भ	मराठवाडा	उर्वरित महाराष्ट्र	एकूण
१	तंत्र शिक्षण				
अ	औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था	५.५०	०	४.८२	१०.३२
ब	तंत्र माध्यमिक शाळा	३.५०	०	१.५५	५.०५
२	सार्वजनिक आरोग्य	१०.०१	१४.४६	८७.८७	११२.३४
३	पंपसंचांचे विद्युतीकरण	०	०	३०.००	३०.००
	एकूण (१+२+३)	१९.०१	१४.४६	१२४.२४	१५७.७१

तळटीप: उपरोक्त नियतवाटपाखेरीज, परिच्छेद २३ मध्ये विषद केलेल्या प्रयोजनांकरिता

₹ २ कोटी इतकी रक्कम राखून ठेवण्यात येईल.